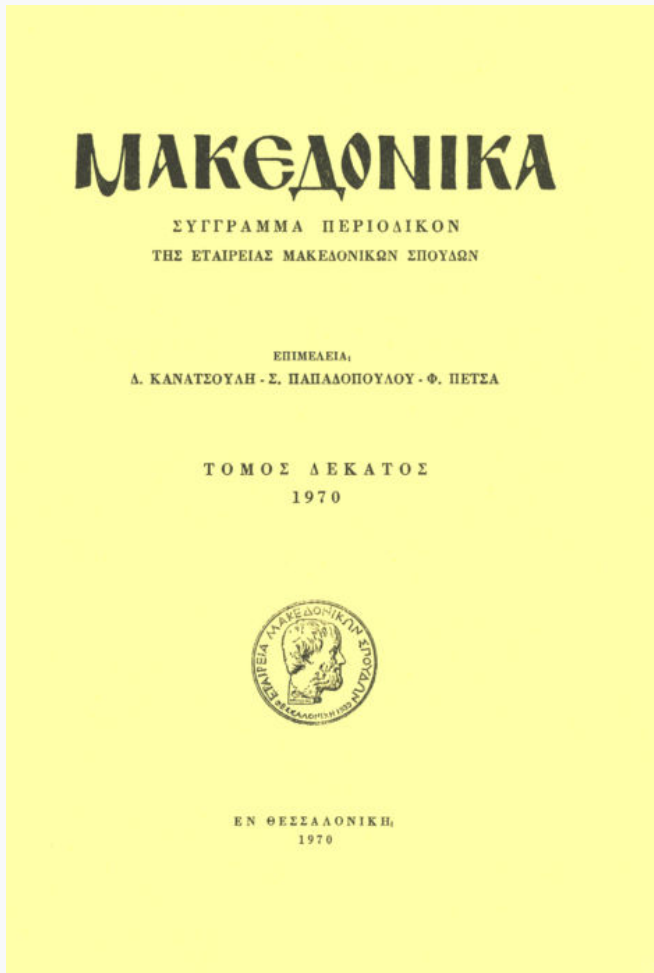

Μακεδονικά

Vol 10, No 1 (1970)

Σύμμεικτα περί της «Φιλοκαλίας» και του «Ευεργετινού»

Κωνσταντίνος Κ. Παπουλίδης

doi: [10.12681/makedonika.782](https://doi.org/10.12681/makedonika.782)

Copyright © 2014, Κωνσταντίνος Κ. Παπουλίδης

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Παπουλίδης Κ. Κ. (2015). Σύμμεικτα περί της «Φιλοκαλίας» και του «Ευεργετινού». *Μακεδονικά*, 10(1), 291–293.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.782>

En 1836 nous trouvâmes le règlement concernant les malades et le personnel écrit en grec.

En 1838 dans l'une des chambres de l'établissement il y avait de la place pour 6 hommes, dans l'autre pour 6 femmes¹.

En 1840 un contrôle constata que la maison pour indigents était bien aménagée mais très sale. La chambre pour hommes était spacieuse, mais celle des femmes exiguë, comme une prison. C'est dans cette année, qu'après le Dr Birly, le Dr Emmanuel Ferczy, d'origine grecque assuma la direction de l'hôpital.

En 1841 l'hôpital fut transféré dans l'aile du Sud du corps de bâtiment construit alors au bord du Danube faisant partie de la «Cour Grecque» (sic).

En 1854 l'hospice pour indigents disposait de 8 lits mais on y assistait en outre 40 pauvres.

Faute de données et documents, nous ne savons pas la date de la cessation de cet établissement. Mais comme en 1908 nous avons trouvé une note (facture) dressée pour l'hospice des pauvres, nous pouvons en conclure que cette noble institution a encore existé au commencement de ce siècle.

Budapest

ÖDÖN FÜVES

ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ ΠΕΡΙ ΤΗΣ «ΦΙΛΟΚΑΛΙΑΣ» ΚΑΙ ΤΟΥ «ΕΥΕΡΓΕΤΙΝΟΥ»

1. Εἶναι γνωστὸς οἱ δύο συλλογὲς ἀσκητικῶν ἔργων: τῆς «Φιλοκαλίας» καὶ τοῦ «Ἐυεργετινοῦ», τὶς ὁποῖες ὀφείλουμε, τὴν μὲν πρώτην στὸν μητροπολίτην πρῶν Κορινθίας Μακάριον (Νοταρᾶ) καὶ στὸν ὄσιο Νικόδημον Ἁγιορείτη, τὴν δὲ δεύτερη στὸν μοναχὸ Παῦλον τὸν Εὐεργετινὸ καὶ τὸν ὄσιο Νικόδημον τὸν Ἁγιορείτη.

Ἡ «Φιλοκαλία» ἐξεδόθη γιὰ πρώτην φοράν στὴ Βενετία τὸ 1782 καὶ ἔφερε τὸν πλήρη τίτλον: «Φιλοκαλία τῶν ἱερῶν νηπτικῶν, συναρτισθεῖσα παρὰ τῶν ἁγίων καὶ θεοφόρων πατέρων ἡμῶν, ἐν ἧ, διὰ τῆς κατὰ τὴν πρᾶξιν καὶ θεωρίαν ἠθικῆς φιλοσοφίας, ὁ νοῦς καθαίρεται, φωτίζεται καὶ τελειοῦται. Ἐπιμελεῖα μὲν ὅτι πλεῖστη διορθωθείσα. Νῦν δὲ πρῶτον τύποις ἐκδοθεῖσα διὰ διαπάνης τοῦ τιμιωτάτου καὶ θεοσεβεστάτου κυρίου Ἰωάννου Μαυρογορδάτου. Εἰς κοινήν ὀρθοδόξων ὠφέλειαν. Ἐνετίησιν, 1782. Παρὰ Ἀντωνίου τῷ Βόρτολι, con licenza de' Superiori, e privilegio» (σ. 1στ' + 1207, in folio). Γιὰ δεύτερη φορά ἐξεδόθη στὴν Ἀθήναν τὸ 1893 ἀπὸ τὸν Π. Ἀθ. Τζελάτη, «εἰς ἣν προσετέθησαν τὰ ἐκ τῆς ἐν Βενετίᾳ ἐκδόσεως ἑλλείποντα κεφάλαια τοῦ μακαρίου πατριάρχου Καλλίστου»².

Ὁ «Εὐεργετινός» ἐξεδόθη γιὰ πρώτην φοράν στὴ Βενετία τὸ 1783 καὶ εἶχε τὸν πλήρη τίτλον: «Συναγωγὴ τῶν θεοφθόγων ρημάτων καὶ διδασκαλιῶν τῶν θεοφόρων, καὶ ἁγίων πατέρων. Ἀπὸ πάσης γραφῆς θεοπνεύστου συναρτισθεῖσα οἰκείωστε (sic), καὶ προσφῶ-

1. Englender né Brüll Klára, Orvosok és Kórházak Pest-Budán Bp. é. n. 118-119 (Mme Engländer-Brüll Klára: Médecins et hôpitaux de Pest-Buda).

2. Γιὰ τρίτην φορά ἐξεδόθη ἀπὸ τὸν ἐκδ. οἶκο «Ἀστήρ» τῶν ἀδελφῶν Ἀλ. καὶ Ἐ. Παπαδημητρίου μὲ ἐπιμελεῖα τοῦ διακόνου Ἐ. Ἱ. Θεοδοροπούλου καὶ πίνακες τοῦ ἀρχιμανδρίτου Παντελεήμονος Καρανικόλα (σήμερα μητροπολίτου Κορινθίας). Στὴν ἐκδοσὴ αὐτῆ, ποῦ ἔχει σάν βάση τὴν δεύτερη ἐκδοσὴ (Ἀθήνα 1893), τὸ ἔργο διαιρέθηκε σὲ πέντε τόμους (Ἀθήνα 1957 κ.έ.).

ρως εκτεθεῖσα παρὰ Παύλου τοῦ ὁσιωτάτου μοναχοῦ, καὶ κτήτορος μονῆς τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Εὐεργετίδος, καὶ Εὐεργετινοῦ ἐπικαλουμένου, ἦτις ληφθεῖσα ἐκ τῆς βιβλιοκτικῆς τῆς ἐν τῷ Ἀγιωνύμῳ Ὁρει Ἱερᾶς, βασιλικῆς τε καὶ πατριαρχικῆς μονῆς τοῦ Κουντουλουμούση (sic) ἐπονομαζομένης. Νῦν πρῶτον τύποις ἐξεδόθη διὰ δαπάνης τοῦ τιμιωτάτου, καὶ εὐγενεστάτου κυρίου κυρίου Ἰωάννου Καννᾶ. Πρὸς ὄφελειαν τῶν ἐντυγχανόντων. Ἐνετίση, 1783. Παρὰ Ἀνωτιῶν τῷ Ἑκδοτῆ. Con licenza de' Superiori e privilegio» (σ. λστ' + 1098, in folio). Γιὰ δευτέρη φορά ἐξεδόθη «τῇ αἰτήσει καὶ γενναίᾳ συνδρομῇ τῶν ἐν τῷ ἀγιονύμῳ ὄρει τοῦ Ἁθῶ ἀγίων πατέρων ὑπὸ Κ. Α. υἱῶν Θ. Φωκαέως» (Κωνσταντινούπολις 1861). Γιὰ τρίτη φορά ἐξεδόθη ἀπὸ τὸν Ἄντ. Στ. Γεωργίου (Ἀθήνα 1901) καὶ εἶχε μερικές διορθώσεις ἀλλὰ καὶ λάθη στὸν μακροσκελὴ τίτλο τῆς πρώτης ἐκδόσεως¹.

Ἐπαναλήφθηκαν γνωστὲς πληροφορίες, ἀλλὰ σκοπὸς τοῦ σημειώματος αὐτοῦ εἶναι νὰ ἀποκαταστήσει μίαν βιβλιογραφικὴν παράληψη: Τόσο στὴν Ἑλλάδα ὅσο καὶ στὸ ἐξωτερικὸ παρουσιάζονται περισσότερες οἱ ἐκδόσεις τῆς «Φιλοκαλίας» καί, ἐπὶ πλεόν, ἐπικρατεῖ σύγχυση στὶς χρονολογίες τῶν ἐκδόσεων τῆς «Φιλοκαλίας» καὶ τοῦ «Εὐεργετινοῦ». Ὅλοι παρασύρονται ἀπὸ τὸ σφάλμα τοῦ ρωμαιοκαθολικοῦ ἐπισκόπου L. Petit ὁ ὁποῖος ἀναφέρει² ὅτι ἡ μὲν «Φιλοκαλία» ἐξεδόθη α) στὴ Βενετία τὸ 1782, β) στὴν Κωνσταντινούπολη τὸ 1861 καὶ γ) στὴν Ἀθήνα τὸ 1900, ὁ δὲ «Εὐεργετινός» α) στὴ Βενετία τὸ 1783 καὶ β) στὴν Ἀθήνα τὸ 1893³. Γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῆς παραλείψεως τοῦ L. Petit ἀναφέρουμε ὅτι ἡ μὲν «Φιλοκαλία» ἐξεδόθη α) στὴ Βενετία τὸ 1782, β) στὴν Ἀθήνα τὸ 1893 καὶ γ) στὴν Ἀθήνα τὸ 1957 (κ.έ.), ὁ δὲ «Εὐεργετινός» α) στὴ Βενετία τὸ 1783, β) στὴν Κωνσταντινούπολη τὸ 1861, γ) στὴν Ἀθήνα τὸ 1901⁴, (καὶ δ) στὴν Ἀθήνα τὸ 1959).

Πιθανὸν νὰ ἔγινε κάποια σύγχυση μεταξὺ τῶν δύο ἀσκητικῶν συλλογῶν. Ἡ «Φιλοκαλία» περιλαμβάνει κείμενα νηπτικῶν πατέρων ἐνῶ ὁ «Εὐεργετινός» περιλαμβάνει ἀπλᾶ ἀσκητικὰ ἔργα «ἀπὸ πάσης γραφῆς θεοπνευστου», τὰ ὁποῖα στὸ περιεχόμενον συγγενεοῦν πρὸς τὸ περιεχόμενον τοῦ «Ἐροντικοῦ», ἀλλὰ περιέχει καὶ νηπτικὰ κείμενα.

2. Θὰ ἀξίζε, νομίζω, τὸν κόπο γιὰ ἕνα φιλιστορα καὶ ἕνα βιβλιόφιλο νὰ ἐπανέλθουμε στὴν τρίτη ἐκδοση τοῦ «Εὐεργετινοῦ» (Ἀθήνα 1901), ὅπου στὴ σελίδα 5 ὁ ἐκδότης παρουσιάζει ἕνα σκίτσο μοναχοῦ μὲ τὴ λέξάντα: «Παῦλος ὁ Εὐεργετινός ὁ συγγραφεὺς τῆς πα-

1. Ἔγινε π.χ. «...παρὰ Παύλου τοῦ ὁσιωτάτου (sic) μοναχοῦ... συναθροισθεῖσα οικειᾶς καὶ προσφόρων... καὶ Εὐεργετινοῦ ἐπικαλουμένου. Ληφθεῖσα ἐκ τῆς βιβλιοθήκης... τοῦ Κουντουλουμούση...». Γιὰ τέταρτη φορά ἐξεδόθη μὲ ἐπιμέλεια καὶ σχόλια τοῦ ἀρχιμ. Ματθαίου (παλαιομηρολογίου) στὴν Ἀθήνα τὸ 1959. Τὸ ἔργο διατρέθηκε σὲ τέσσερις τόμους.

2. L. Petit, Macaire de Corinthe, Dictionnaire de Théologie Catholique, t. IX, col. 1449-1452.

3. Τὰ σφάλματα τοῦ L. Petit δὲν ἐπαναλαμβάνονται στὸ ἔργο τῶν E. Legend (-L. Petit - H. Perno), Bibliographie Hellénique où description raisonnée des ouvrages publiés par des Grecs au dix-huitième siècle, t. deuxième, Paris (Les Belles Lettres) 1928, ὅπου στὴ σ. 420 ἀναφέρονται ὀρθὰ οἱ ἐκδόσεις τοῦ «Εὐεργετινοῦ», ἀλλὰ στὴ σ. 392 ἀναφέρεται μόνον ἡ πρώτη ἐκδοση τῆς «Φιλοκαλίας».

4. Πράγματι, ἡ τρίτη ἐκδοση τοῦ «Εὐεργετινοῦ» ἔγινε στὴν Ἀθήνα τὸ 1901 καὶ ὄχι τὸ 1900 ἢ 1900-1901, ὅπως γράφεται πολλές φορές ἐσφαλμένα. Ἄλλωστε ἀξίζει νὰ σημειωθῆ καὶ ἡ δήλωση τοῦ ἐκδότη, στὴ σ. 525 τῆς τρίτης ἐκδόσεως, ποῦ ἔχει ὡς ἐξῆς: «Εἰς μνημόνον αἰώνιον τῆς ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει περιποήτου καὶ προσφιλεστάτης μοι συζύγου Κατίνας Ἄντ. Στ. Γεωργίου, ἧς ἡ τελευταίη ἐκ τοῦδε τοῦ βίου ἐγένετο ἅμα τῇ ἐνάρξει τῆς ἐκτυπώσεως τοῦ παρόντος, εἰς τὰς 28 Ἰουλίου π.έ. 1900. Ὁ ἐκδότης Ἄντ. Στ. Γεωργίου».

ρούσης βιβλίου». Δὲν γνωρίζω ἂν μέχρι σήμερα ἔχει γίνει κάποια διόρθωση στὸ σφάλμα αὐτὸ, ὁ εἰκονιζόμενος ὁμοῦ μοναχὸς δὲν εἶναι καθόλου ὁ Παῦλος ὁ Εὐεργετινός, ἀλλὰ ὁ ὄσιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης (βλ. σκίτσο τοῦ ὄσιου Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτη ἀπὸ παλιῆς ἐκδόσεως βιβλίων του στὴ Βενετία πρὸ ἀναδημοσιεύουσι οἱ Β. Γ. Μπιλάλης¹ καὶ J. Meyendorff²). Πιθανὸν καὶ ἐδῶ ὁ δαίμων τῶν τυπογραφείων νὰ μῆκε ἐκτοπιζόντας τὸν ὄσιο Νικόδημο τὸν Ἁγιορείτη καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ὁ τελευταῖος ἀπὸ πολλοὺς παρουσιαζόταν καὶ παρουσιάζεται σὰν συγγραφέας πολλῶν βιβλίων, ἀπὸ τὰ ὅποια ὁμοῦ τοῦ ὀφείλουμε τὴ συστηματοποίηση τῆς ὕλης καὶ τὸν πρόλογο, ὅπως συμβαίνει καὶ στὸν «Εὐεργετινός»³.

Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν

Ἀπρίλιος 1970

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Κ. ΠΑΠΟΥΛΙΔΗΣ

ΕΛΕΓΧΟΣ ΚΡΙΤΙΚΗΣ

Ἀπάντησις εἰς τὸν κ. Δημ. Κανατσούλην.

Ὁ καθηγητὴς κ. Δημήτριος Κανατσούλης μοι ἔκαμε τὴν τιμὴν νὰ γράψῃ ἑκτενὴ βιβλιοκρισίαν ἐπὶ τῆς διαλέξεώς μου, τῆς δημοσιευθεῖσης ὑπὸ τῆς Ἐταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ Συμμαχία τοῦ Φιλίππου τοῦ Ε' μετὰ τοῦ Ἀννίβα κατὰ τῆς Ρώμης» εἰς τὸν Θ' τόμον τῶν «Μακεδονικῶν» σελ. 377-381. Ἀλλὰ ἀντὶ βιβλιοκρισίας ὁ κ. Δ. Κανατσούλης ἤσκησεν εὐκόλον πολεμικὴν. Δικαίωμα τοῦ καθενὸς νὰ ἐπικρίνῃ ὅτι ἐκδίδεται ὡς ἔντυπον καὶ τίθεται εἰς δημοσίαν κυκλοφορίαν. Ἐπειδὴ ὁμοῦ συμπίπτει ἡ ἰδιότης τοῦ ἐκδότου «Μακεδονικῶν» καὶ ἡ τοῦ βιβλιοκριτοῦ, φρονῶ ὅτι ἔδει νὰ τεθῆ τὸ βιβλιοκριτικὸν του σημείωμα ὑπ' ὄψει μου πρὸ τῆς ἐκτύπωσώς, διὰ ν' ἀπαντήσω εἰς τὸ αὐτὸ ἔντυπον ἐν συνεχείᾳ. Διότι οἱ ἀναγνώσται τῆς βιβλιοκρισίας τοῦ κ. Κανατσούλη δὲν θὰ εἶναι κατ' ἀνάγκην ἀναγνώσται καὶ τῆς παρουσίης ἀπαντήσεώς μου.

Ἄς ἔλθωμεν ὁμοῦ εἰς τὸ κείμενον τῆς κριτικῆς. Ὁ κ. Κανατσούλης ἔγραψε τετρασέλιδον βιβλιοκρισίαν. Ἐάν ἑσταμάτα εἰς τὰς 28 πρώτας σειράς τοῦ κριτικοῦ του σημειώματος, θὰ εἶχον πάντα λόγον νὰ τὸν εὐχαριστήσω, διότι πράγματι ἀποδίδει τὸ γενικὸν νόημα τῆς διαλέξεώς μου, ἦτοι ὅτι ὁ Φίλιππος ὁ Ε', κινούμενος ὑπὸ τῆς πανελληνίου ιδέας, ἠγωνίσθη διὰ νὰ σώσῃ τὸν Ἑλληνισμὸν ἀπὸ τὴν ὑποδουλώσιν εἰς τοὺς Ρωμαίους.

Ἄλλ' ὁ βιβλιοκριτὴς ἐπιμένει νὰ προσθέσῃ καὶ τὰς ἰδικὰς του κρίσεις ἐπὶ τοῦ θέματος καὶ γράφει «οἱ βασιλεῖς τῆς ἑλληνιστικῆς Μακεδονίας ἀπέβλεπον ἅπλως εἰς

1. Β. Γ. Μπιλάλης, Ὁ ὄσιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης (1749-1809), Ἀθήναι 1969, ἐξώφυλλο.

2. J. Meyendorff, St. Gregoire Palamas et la mystique Orthodoxe, Paris (Seuil) (1959), σ. 146.

3. Πρβλ. καὶ τὸ γεγονός ὅτι στὴν πρώτη ἐκδοσὴ τοῦ βιβλίου «Ὁ Ἄορατος Πόλεμος» ὁ ὄσιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης ἔβαλε γιὰ τίτλο: «Βιβλίον ψυχοφελέστατον (sic) καλούμενον... ἄορατος πόλεμος. Συντεθὲν μὲν πρὶν παρὰ τινος σοφοῦ ἀνδρός, καλλωπισθὲν δὲ νῦν καὶ διορθωθὲν... παρὰ... Νικοδήμου...» (Βενετία 1796), τὸ ἴδιο βιβλίον ὁμοῦ ἔφθασε νὰ ἐκδοθῆται μὲ τὸν ἐξῆς τίτλο: «Βιβλίον ψυχοφελέστατον (sic) καλούμενον ἄορατος πόλεμος συντεθὲν παρὰ τοῦ ὁσιωτάτου ἐν μοναχοῖς κυρίου Νικοδήμου Ἁγιορείτου...», Ἐν Ἀθήναις, τύποις «Προμηθεΐς», 1922».